

KRÓTKA HISTORIA PRZASNYSZA

Nazwa etymologiczna miasta może pochodzić od :

- przymiotnika „przaśny” , co znaczy niekwaszony,
- od nazwy miodu surowego, niegotowanego,
- od przaśników , czyli niekwaszonego chleba,
- od nazwiska młynarza Przaśnika.

Inna pisownia nazwy Przasnysz :

- Przaśnych (Przasnyk) – kronika miasta z 1585 r.,
- Przasnych,
- Przasnyk,
- Przasnisch,
- Praschnitz,
- Przasnich,
- Prasnysz,
- Prasnyż,
- Prasniz.

Najstarsze ślady osadnictwa na terenie Przasnysza- ok. 700 r. p. n. e.

Położenie miasta - wschodnia część Wysoczyzny Ciechanowskiej należącej geograficznie do Niziny Mazowieckiej.

Współrzędne geograficzne miasta - 53⁰01'N 20⁰53'E

Przepływająca rzeka przez Przasnysz – Węgiełka.

Najstarszy piśmienny dokument mówiący o Przasnyszu – przywilej z 1246 r. nadany przez księcia mazowieckiego Konrada I Przemysławowi z Rostkowa.

Inne dokumenty potwierdzające lokalizację miasta pochodzą z 1416 i 1425 r.

Uzyskanie praw miejskich – 10.10.1427 r. od księcia mazowieckiego Janusza I Starszego przywilej miejski na prawie chełmińskim.

Największy rozwój miasta – wiek XV i XVI. W połowie XVI w. liczba mieszkańców wynosiła 5000, a liczba zabudowań 689.

Administracyjnie Przasnysz przynależał do:

- Mazowsza,
- w drugiej połowie XV w. wszedł w skład ziemi ciechanowskiej,
- w 1526 r. został włączony do Korony i wszedł w skład województwa mazowieckiego,
- od 1576 był siedzibą starostwa niegrodowego przasnyskiego,
- w 1648 r. jako nagrodę starostwo przasnyskie otrzymał książę Jeremi Wiśniowiecki,
- w 1793 na sejmie grodzieńskim dokonano zmian administracyjnych i Przasnysz wszedł w skład ziemi różańskiej,
- po 1795 r. został przyłączony do Nowych Prus Wschodnich (zabór pruski),
- od 1807 do 1815 Przasnysz wchodził w skład departamentu płockiego Księstwa Warszawskiego ; 30 stycznia 1807 r. w Przasnyszu nocował Napoleon I Bonaparte,
- od 1815 r. miasto weszło w skład Królestwa Polskiego (zabór rosyjski),
- na mocy ustawy z 19 (31) .12.1866 r. Przasnysz wszedł w skład guberni płockiej,
- w okresie międzywojennym 1918-1939 Przasnysz przynależał administracyjnie do województwa warszawskiego,
- po klęsce wrześniowej 1939 r. do 1945 został włączony do Rzeszy jako część Prus Południowo-Wschodnich,
- od 1945 do 1975 Przasnysz wchodziła w skład województwa warszawskiego,
- w wyniku kolejnej reformy administracyjnej z 1975 r. Przasnysz wszedł jako gmina w skład województwa ostrołęckiego,
- ostatnia reforma obowiązująca od 1.01. 1999 r. przyłączyła Przasnysz do województwa mazowieckiego.

Upadek znaczenia Przasnysza przypada na wiek XVII i następne. Przyczyniły się do tego:

- epidemie – 1604 r., 1652 r., 1667 r.,
- pożary - 1613 r., 1615 r., 1716 r., 1875 r.,
- najazd Szwedów – 26.01.1657 r. (11 dni wojska szwedzkie stacjonowały w Przasnyszu).

Ponowny rozwój miasta zaczyna się dopiero w 2 połowie XVIII w. O rozwoju miasta świadczy zarówno wzrost ilości mieszkańców jak i budowanie różnego rodzaju obiektów:

- w 1797 r. liczba mieszkańców Przasnysza wynosiła 1398 osób, zmienił się także skład narodowościowy- zaczęła się osiedlać ludność żydowska i Prusacy,
- w 1807 r. miasto liczyło 2059 mieszkańców,

- w 1827 r. liczba mieszkańców zwiększyła się do 3580 osób,
- w 1872 r. przasnyszan jest już 6250. W tym okresie czasu w mieście były: szpital, katolicka prywatna szkoła elementarna, szkoła elementarna ewangelicka, szkoła żydowska, szkoła rzemieślnicza, sąd gminny, sąd pokoju, zarząd powiatowy, urząd miejski, stacja poczty i telegrafów, dwa browary, dwie mydlarnie, fabryka cykorii, cztery olejarnie, cztery fabryki octu, fabryka miodu i świec, klasztor męski i żeński, kościół parafialny,
- w 1878 r. założono trzyklasową szkołę męską i czteroklasową szkołę żeńską,
- według spisu z 1890 r. w Przasnyszu mieszkało wówczas 4480 Żydów i 4049 Polaków,
- szybki przyrost mieszkańców utrzymywał się nadal i w 1910 r. wynosił już 10431 osób, z czego najliczniejszą grupę stanowili Żydzi (5224), na drugim miejscu byli Polacy (5108), natomiast pozostałe grupy narodowościowe były nieliczne,
- okres międzywojenny to czas rozwoju miasta – odbudowano rynek, ratusz, kościoły, pobudowano elektrownię, budynek szkoły rolniczej i gimnazjum, szkołę powszechną, teatr miejski, stadion i dom sportowy, a liczba przasnyszan w 1938 wynosiła 8 000 mieszkańców, w tym ok. 3 000 Żydów,
- od 1945 do 1975 r. następuje dalszy rozwój miasta,
- reforma z 1975 r. zahamowała ten rozwój.

Sławne bitwy :

- 1863 r. – w okolicach miasta stoczono kilka potyczek z oddziałami wojska rosyjskiego,
- 14 .11.1863 r. w Przasnyszu dokonano publicznej egzekucji powstańca Stefana Cieleckiego „Orlika” – na miejscu egzekucji stoi teraz pomnik poświęcony jego pamięci,
- w czasie I wojny światowej 1914 -1915 pod Przasnyszem toczyły się ciężkie walki pomiędzy wojskami rosyjskimi i niemieckimi :
- luty 1915 r. – najciekawsza bitwa I wojny światowej,
- lipiec 1915 r. – Niemcy zajęli Przasnysz,
- w wyniku działań wojennych zniszczeniu uległo 70% zabudowy Przasnysza,
- sierpień 1920 r. okupacja miasta przez wojska sowieckie,-w okresie okupacji 1939-1945 r. na terenie powiatu i Przasnysza działały organizacje konspiracyjne i oddziały partyzanckie (AK, NSZ). W dniu 17. 06.1942 r. Niemcy rozstrzelali za miastem 20 zakładników (grzebowisko końskie), a 17.12.1942 r. na rynku dokonali publicznej egzekucji przez powieszenie 5 członków sztabu Obwodu ZWZ-AK,- 17.01.1945.r wojska okupanta opuściły Przasnysz, a w dniu następnym (18 stycznia) wkroczyły wojska radzieckie.

Herb miasta :

- popiersie biskupa św. Wojciecha,
- od XVI w. – mur forteczny z trzema basztami białymi na tle czerwonym z bramą u dołu i z napisem w otoku „ Sigillum Civitatis Ptasnensis”,
- w okresie Księstwa Warszawskiego usunięto herb z pieczęci i zastąpiono go godłem Królestwa Warszawskiego,
- później zastąpiono godło Królestwa Warszawskiego godłem Królestwa Polskiego i Cesarstwa Rosyjskiego,
- obecny herb obowiązuje od 1995 r. – przedstawia on baszty czerwone na białym tle z otworami strzelniczymi.

Bibliografia

Barbasiewicz Maria, Kubiak Janusz: Przasnysz (woj. ostrołęckie) – dokumentacja historyczno-urbanistyczna opracowana na zlecenie Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Ostrołęce. T. 1, Warszawa, 1980.

Drwęcki Aleksander: Dzieje miasta Przasnysza i powiatu. [Maszynopis, Biblioteka Pedagogiczna w Przasnyszu].

Galicka Izabella, Sygietyńska Hanna: Przasnysz i okolice: katalog zabytków sztuki w Polsce. T.X, z.18, Warszawa, 1980.

Kazimierski Józef, Pleskaczyńska Małgorzata: Przewodnik po źródłach historycznych do dziejów ziem województwa ostrołęckiego 1944-1989. T. 2, Ostrołęka, 1995.

Leksykon miast Polski, Warszawa, 1998.

Pazyra Stanisław: Geneza i rozwój miast mazowieckich, Warszawa, 1959.

Polakowski Zbigniew: Przasnysz i okolice: przewodnik po wszystkich miejscowościach w sołectwach i gminach zestawionych w układzie alfabetycznym, Przasnysz, 1997.

Potkaj Kazimierz (red.): Przasnysz i okolice. Kurpiowski Ośrodek Informacji Turystycznej, Ostrołęka, 1981.

Rospond Stanisław: Słownik etymologiczny miast i gmin PRL, Wrocław, 1984.

Szczepański Janusz (zebrał i przygotował): Mazowsze Północne w XIX – XX wieku : materiały źródłowe 1795-1956, Warszawa-Pułtusk, 1997.

Waleszczak Radosław: Przasnysz i powiat przasnyski w latach 1866-1939: zarys dziejów, Przasnysz, 1999.

Waleszczak Radosław: Przasnysz w latach 1797-1866, Przasnysz, 2008.

Opracowała Irena Kolwicz-Markowska